

Laura Kosonen

Hymy-lehti loi suomalaiset juorumarkkinat

Hymy-lehti, sellaisena kuin se 1960–1970-luvun taitteessa ilmestyi, oli alkusysäys median viihteellistymiselle Suomessa. Hymyn juorujournalismi oli kuitenkin kaikesta räävittömydestään huolimatta vasta alku kehitykselle, joka kymmenen viime vuoden aikana on paisunut valtavaksi julkisuusteollisuudeksi.¹

Monet valtakunnan eliittiin kuuluvat joutuivat mediaryöpytykseen viime vuoden aikana. Tapahtumat herättivät henkiin monta keskustelua median roolista. Etenkin kulttuuriministeri Tanja Karpelasta kirjoitetut jutut kirvoittivat mediakriittisen keskustelun, jossa toisaalta puhuttiin journalismin roolista vallan vahtina, toisaalta uuden juorujournalismin julmuudesta.

Karpela on eittämättä ajelehtinut urallaan rajumpaan mediamyrskyyn kuin moni muu, mutta journalismin julmuus, juorun kiihottavuus tai yksityisyyden suojan rajojen koettelu eivät kuitenkaan ole suomalaisessa mediassa uusia ilmiöitä. Hymy-ilmiö tarjoaa kiinnostavan historiallisen vertailukohtan juorujournalismin kehittymiseen ja nykykäytäntöihin.

Rötösherrojen metkut säälimättä julki

Hymy-lehden valtava suosio 1960–1970-luvun taitteessa on merkittävä osa suomalaisen aikakauslehdistön historiaa. 1950-luvun lopulla aikakauslehtien etäinen ja kunnioittava tyyli alkoi murtua, mutta vasta 1960-luvun kuohuvina vuosina Hymyn alulle panema sensaatiojournalismi löi toden teolla läpi.

Hymyn perustaja Urpo Lahtinen ihaili brittiläistä sensaatiolehteä Daily Mirroria, ja esimerkin innoittamana hän muokkasi Hymystä sensaatiohakuksen yleisaikakauslehden, joka otti asiakseen kertoa ”totuuden”, paljastaa rötösherrojen metkut ja kohahduttaa julkkis- ja seksijutuillaan. 1960-luvun puolivälin jälkeen sensaatiojournalismi valtasi Hymyssä yhä enemmän tilaa, ja samassa tahdissa kasvoi myös lehden levikki. Vuonna 1963 levikki oli 64 500, seitsemän vuotta myöhemmin vuonna 1970 se oli huimat 435 407. Siis joka toinen suomalainen perhe joko tilasi lehteä tai osti sitä irtonumeroina.

Hymy herätti huippuvuosinaan vilkasta keskustelua ja synnytti lehtialalle kaltaisiaan kilpailijoita. Lehti toi ensimmäisenä Suomeen journalistisen käytännön, joka ei kunnioittanut sen enempää julkisuuden henkilöiden kuin tavallisten talliaistenkaan yksityisyyttä. Hymy ei epäröinyt kirjoittaa, että suositun näyttelijän ”lohtu murheeseen on yhden tähden jallu” (Hymy 1/1970). Yhtä lailla lehti retosteli erään 18-vuotiaan kurjalla elämäntarinalla, johon kuului niin raiskauksia kuin itsemurhayrityksiäkin. (Hymy 9/1969). Kysymys yksityiselämän suojasta ei suodattanut lehden journalistisiin käytäntöihin, eikä tämänkaltaisilla juoruilla ollut pienintäkään ”yhteiskunnallista merkitystä”, jota nykyiset Journalistin ohjeet peräävät.

Hymyn räävittömyyden siivittämänä suomalaisessa journalismissa jouduttiin etsimään yksityisyyden suojan rajat ja määrittelemään ne. Monet julkikkiset haastoivat lehden oikeuteen loukkaavista paljastuksista ja väitteistä. Ehkä kuuluisin Hymyn artikkeli on Timo K. Mukan alamäestä kerrottu juttu, jota myytiin räväkästi tekstillä ”Riiput jo ristillä Timo K. Mukka” (Hymy 1/1973). Lehden revittely sysäsi liikkeelle prosessin, jonka tuloksena syntyi Lex Hymyksikin kutsuttu laki yksityisyyden suojasta.

”Valtio on kuin petollinen huora”

Julkisuuden henkilöistä kertovat jutut muodostivat merkittävän osan Hymyn sisällöstä. Näille jutuille oli tyypillistä usein jopa syyttävä sävy julkkiksia kohtaan. Julkkisjuttuihin liittyi Hymyssä populaarijournalismin tyyliin juoru tai paljastus – ansiokasta oli, jos julkkis saatiin kiinni rötöstelystä tai jos saatiin kaivetuksi hänen yksityiselämästään uusia salaisuuksia. Mitä arvostetumpi henkilö, sitä mehevampi juoru. Kuvaava yksityiskohta Hymyn ja julkisuuden henkilöiden suhteesta oli lehden juorupalstan nimi ”Tää korutont’ on kertomaa”. Otsikko korosti Hymyn asemaa moraalinvartijana ja julkkisten törttöilyjen paljastajana.

Samat periaatteet pätevät juorumarkkinoilla tänäkin päivänä. Populismiin – niin politiikassa kuin journalismissa – sisältyy useimmiten ajatus eliitin arvovallan ja pätevyuden kyseenalaistamisesta. Pettäjä-piispa ja missi-ministeri sisältävät jo lähtökohtaisesti mediaa kiihottavan ristiriidan.

Populismiin kuuluu olennaisesti negatiivinen suhtautuminen vallanpitäjiin ja pyrkimys väärinkäytösten paljastamiseen. Nelisen vuosikymmentä sitten Hymy kirjoitti ahkerasti ”Helsingin herrojen” väärinkäytöksistä ja ”päättäjiin” töppäilyistä. 1960-luvun lopun Suomessa oli populismille tilausta. Kuilu eliitin ja kansan välillä oli paljon nykyistä näkyvämpi ja selvemmin argu-

mentoitu. Protestimieliä kytty kansan keskuudessa, sillä suomalainen yhteiskunta kävi läpi rajua rakennemuutosta. Pientilaisuuteen perustunut agraariyhteiskunta kaupungistui, elämäntapa muuttui ja perinteiset arvot korvautuivat uusilla. Ei ole sattumaa, että Hymyn kultakausi osui samoihin vuosiin poliittisen protestiliikkeen, Veikko Vennamon johtaman Suomen Maaseudun Puolueen, huiman suosion kanssa. Hymyn suosio ja SMP:n kannatus kasvoivat osin samoista tarpeista: protestihenkinen populismi tarjosi purkautumisväylän rajun yhteiskunnallisen muutoksen herättämille pettymyksen, tyytymättömyyden ja katkeruuden tunteille. Syntyi ”pienien ihmisten” muodostama kansa, joka vaati valtaeliitettä tilille väärinkäytöksistä.

Tavallisille ihmisille Hymyssä oli varattu kaltoinkohdeltujen uhrien, ”unohdetun kansan”, rooli. Jutut olivat usein yhteiskunnan laitamilla elävien ihmisten esiinmarssia. ”Takametsien miesten synkät yksinpuhelut”, otsikoi Hymy juttunsa Sillanpään aikamiespoikaveljeksistä (Hymy 5/1969):

Tämä on tavallinen tarina suomalaisesta kurjuudesta. [--] Tämä kertoo ihmisistä, jotka hiutuvat pois, miehistä, jotka ovat tehneet työtä, uurastaneet, sotineet ja huomanneet olevansa yksin. He elävät sairaina, kansaneläkkeen varassa, hajoavassa pirtissä, loukossaan kiusana ja kipeänä piikinä hyvinvointivaltion lihassa. (Hymy 5/1969.)

Hymyn jutuissa puolustuskyvyttömät kansalaiset rusentuivat mielivaltaisen valtiokoneiston rattaisiin. ”Valtio on kuin petollinen huora – vaatii paljon, ei anna mitään”, Hymy totesi kertoessaan armeijassa aivovamman saaneen asevelvollisen taistelusta korvausten saamiseksi puolustusvoimilta (Hymy 5/1969).

Piispan kimppuun pusujen voimalla

Erityisesti poliitikkoja Hymy käsitteli tavalla, joka käytti taitavasti hyväksien eliitin ja kansan välistä jännitettä. Kuvaavaa on, että Hymy järjesti kisan ”vuoden epäsuosituimmasta suomalaisesta”. Lukijat saivat äänestää inhokiaan ja samalla osoittaa tyytymättömyyttään eliittiä ja sen toimintaa kohtaan. Listan kärkipään nimet olivat vuodesta toiseen poliitikkoja.

Eliitin edustajat pyrittiin tekemään naurunalaisiksi keinoja kaihtamatta. Lehti palkkasi käyttöönsä ”Pusu-Leenan”, nuoren naisen, jonka tehtävänä oli yllättää eliittiin kuuluvat ja suudella heitä julkisesti. Suutelukuvat ja kohteen

Hymy 3/1970

reaktiot raportoitiin näyttävissä jutuissa lehden sivuilla. Tempaus onnistui Hymyn kannalta ihanteellisesti: Pusu-Leena pääsi yllättämään muiden muassa pääministerinä toimineen Mauno Koiviston ja jopa presidentti Urho Kekkonen.

Vuoden 1970 ensimmäisessä numerossa Pusu-Leena yritti suudella arkkipiispa Martti Simojokea. Juttu otsikoitiin arkkipiispan sanoin: ”Minä säälin teitä.” Itse juttu oli kirjoitettu kirjeen muotoon ja oli osoitettu arkkipiispalle:

Pusu-Leena tahtoo kysyä teiltä, arkkipiispa Martti Simojoki, miksi säälitte häntä. [--] Olitte etäinen ja ylhäinen, kuten arkkipiispan pitääkin. Vai pitääkö? (Hymy 1/1970.)

Koko jutulla ja sen loppukaneetilla Hymy halusi pudottaa valtionkirkon johtajan pois aseman mukanaan tuomalta jalustalta ja rikkoa hänen edustamansa instituution vallon.

Nykyisin julkinen pusutempaus saisi tuskin aikaan edes olankohautusta. Piispa – institutionaalisen vallan edustajana – on kuitenkin edelleen otollinen juorun kohde. Esimerkki osoittaa, että vaikka ajat ovat muuttuneet, säilyy jokin juorujournalismin perusolemuksessa samana: eliitin ja kansan tai julkkisten ja tavisten välinen ristiveto ei katoa.

Kauneuskuningattaren taakka ja sankaritoimittajan rooli

Viime vuoden Karpela-kohussa kulttuuriministeri pyrittiin tekemään nau-runalaiseksi ja osoittamaan epäpäteväksi. Piirre on tyypillinen populaarijournalismille. Lehdet eivät löytäneet Karpelan toiminnasta kulttuuriministerinä varsinaisesti muuta moitittavaa kuin pikaisen polvistumisen paavin edessä. Löylytys ei kohdistunut niinkään siihen, mitä Karpela teki, vaan siihen, mitä hän on.

Kauneuskuningattaren taakka ei tunnu muuttuneen miksikään sitten 1960-luvun. Jo Hymyn kultavuosina syntyi erityisen herkullinen – ja erityisen myyvä – vastakkainasettelu, kun lehti tahrasi puhtoisesta julkisuuskuvasta nauttineen ihmisen maineen. Vuonna 1970 Hymy kirjoitti entisestä Miss Suomesta Satu Östringistä:

Satuhan on monen mielestä kaunis, puhdas, ylevä, ihanteellinen ja reilu. Mutta silmäys kiiltokuvan kääntöpuolelle paljastaa, että missinä oleminen liittyy runsain määrin kovuutta, kylmyyttä ja häikäilemättömyyttä. (Hymy 1/1970.)

Erkki Karvonen toteaa tämän kirjan artikkelissaan, että viime vuoden Karpela-kirjoittelussa ainakin Ilta-Sanomat luopui viileän tarkkailevasta ja ulkopuolisesta asenteesta ja asettui avoimesti vastakkain poliitikon kanssa. Kovasanaisessa hyökkäyksessä on piirteitä, joka muistuttavat 1960-luvun Hymy-lehden toimintaperiaatteita. Hymy tosin iski vyön alle astetta järeämällä aseilla ja omaksui tuomarin roolin jutun kirjoitustyyliä myöten.

Esimerkiksi vuoden 1970 ensimmäisessä numerossa Hymyn sankaritoimittaja Veikko Ennala aloitti kirjoitussarjan ”Kirjeitä henkilöille”. Sarjassa julkaistiin Ennalan julkiksille kirjoittamia ivallisia kirjeitä, jotka puhuttelivat kohdettaan suoraan. Sarjan avauskirje oli osoitettu SMP:n puheenjohtajalle Veikko Vennamolle. Ennalan kirjeestä piirtyy esiin karikatyyri SMP:n kannattajasta ja protestiliikkeen arvosisällöstä:

Te olette suuri ihmiskäsittelyn mestari. Oi miten taitavasti keräättekään sympatioita. Ei sitä julkista, mieluiten televisioitavaa tilaisuutta, jossa ette esittäisi marttyyriin osaa. [–] Kansan myötätunto on aina lyödyn puolella. Senhän tiedämme molemmat, etenkin silloin, kun lyöty ja pilkattu on, kuten Te, jumalaapelkääväinen ja rakastaa isänmaataan, jolle kaikkinaisen siveettömyys on kauhistus, joka arvostaa kotia, puolisoa ja lapsia, joka ymmärtää aatransa sarvissa hikoilevaa mäkitupalaista. (Hymy 1/1970.)

Kirjeen lopussa Ennala nälväisee vielä oikein olan takaa ja kertoo, kuinka Vennamon poika – vieläpä kaupunginvaltuutettu – valmisti pornofilmejä. Sankaritoimittaja revittelee täysillä, ilman hienotunteisuutta:

Jospa akti edes olisi suoritettu kristillis-siveelliseen tapaan mutta kun leveäpyllyinen nainen heilui päällä miehen rötköittäessä alla niin sanoen eväänsä liikuttamatta. (Hymy 1/1970.)

Hymyn ”Kirjeitä henkilöille” sarja on toki lajissaan ääriesimerkki, eikä vastaavaa tekstiä taida enää löytyä nykylehdistä. On kuitenkin edelleen olennaista pohtia, mikä on (sankari)toimittajan rooli ja mitkä ovat siihen liittyvät oikeudet ja velvollisuudet.

Yhteiskunnallisuutta vai rahan mahtia?

Siinä, missä kovan rahan juorumarkkinat perustuvat nykyisin ainoastaan julkisuuden henkilöiden yksityiselämän kaiveluun, oli Hymy-ilmioillä myös yhteiskunnallinen ulottuvuutensa. Hymyn suosio perustui siihen, että eliiteille irvailevalle ja ”kansan” asiaa ajavalle protestilehdelle oli tilausta rakennemuutoksen vuosina. Hymy osui tyyllisesti ja sisällöllisesti ajan hermoon. Sensaatiohakuinen julkisjournalismi viehätti uutuuksellaan. Provisoivat ja arvoja koettelevat jutut ilmensivät yhteiskunnan arvomurrosta sekä haastoivat ottamaan kantaa. Kärkevä populismi ja yhteiskunnallisuus toivat täydet rakennemuutoksen aikaansaamaan poliittiseen tyhjiöön.

Toisaalta lehti kuohutti aikana, jolloin jo muutenkin kuohui. Hymy laukoi ”protestipyssyllään” joka suuntaan, eikä lehden perimmäisenä motiivina kuitenkaan ollut yhteiskunnallinen keskustelu tai poliittinen vaikuttaminen. Päällimmäinen tarkoitus oli tahkota rahaa – Hymy vain sattui löytämään sensaatiolinjastaan oivan markkinaraon.

Tiivistettynä journalismin viihteellistymiskeskustelussa on kaksi puolta. Populaarin journalismin kasvu voidaan nähdä uhkaksi demokratialle ja koko sivistyneelle yhteiskunnalle. Toisaalta taas voidaan ajatella, että populaarijournalismi nostaa esille yleisöä kiinnostavia teemoja ja pakottaa myös laulehdistön miettimään omia uutiskriteereitään. Varmaa on ainakin se, että viihteellistymisen moottori on raha. Ilmiö kytkeytyy olennaisesti kilpailun kovenemiseen mediabisneksessä.

Rahan mahti ja journalismin vallan maksimoiminen on arveluttava yhdistelmä. Toki pelkkä yksityiselämää kaiveleva juoru ja aito yhteiskunnallinen paljastus saattavat mahtua samaankin julkaisuun. Mutta jos puhutaan yleisin sanakääntein sananvapaudesta, demokratian puolustamisesta tai journalismin tehtävästä, olisi yhtä avoimesti puhuttava myös rahasta ja mediabisneksestä.

FM Laura Kosonen työskentelee toimittajana Vihreässä Langassa.

Viitteet

- 1 Artikkelin perustuu kirjoittajan journalistiikan pro gradu -tutkielmaan ”Haistakaa paska koko valtiolta” – Hymy-lehti poliittisen ja journalistisen populismin leikkauspisteessä 1960–1970-lukujen taitteessa (Jyväskylän yliopisto, 2005).